

BÖLÜM 4

I-Sağlık Hizmetlerine Erişim ve Kalite: Engelli Bireylerin Temel Hakkı

Engelli bireylerin toplumsal hayata tam ve etkin katılımının önündeki en büyük engellerden biri, kuşkusuz sağlık hizmetlerine erişimde ve bu hizmetlerin kalitesinde yaşanan sorunlardır. Sağlık, her bireyin en temel hakkıdır ve bu hak, engelli bireyler için daha da yaşamsal bir öneme sahiptir. Çünkü engellilik durumu, beraberinde çeşitli sağlık sorunlarını getirebileceği gibi, mevcut sağlık sorunlarının yönetimini de karmaşıklştırabilir. Ne yazık ki, ülkemizde ve dünyada engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi ve aldıkları hizmetin kalitesi konusunda önemli eksiklikler ve eşitsizlikler yaşanmaktadır. Bu bölüm, bu kritik konuyu derinlemesine ele alarak, mevcut sorunları ve çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır.

4.1. Sağlık Hizmetlerine Erişimin Önündeki Engeller:

Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi, sadece fiziksel engellerle sınırlı değildir. Birçok farklı faktör, bu bireylerin ihtiyaç duydukları nitelikli sağlık hizmetlerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır:

- 1. Fiziksel Erişilebilirlik Sorunları:** Hastanelerin, polikliniklerin ve diğer sağlık kuruluşlarının girişlerinde, iç mekanlarında, muayene odalarında ve tuvaletlerinde engelli bireylerin rahatça hareket edebileceği düzenlemelerin yetersizliği önemli bir engel teşkil etmektedir. Rampaların olmaması, dar koridorlar, asansörlerin bulunmaması veya kullanışsız olması, tekerlekli sandalye kullanan bireylerin ve hareket kısıtlılığı olan diğer engelli gruplarının sağlık hizmetlerine ulaşımını imkansız hale getirebilmektedir. Görme engelli bireyler için yönlendirme sistemlerinin ve Braille alfabesiyle yazılmış bilgilendirme materyallerinin eksikliği de önemli bir sorundur.

- 2. Ulaşım Sorunları:** Engelli bireylerin sağlık kuruluşlarına ulaşımı için uygun toplu taşıma araçlarının yetersizliği veya hiç olmaması, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireyler için büyük bir problemdir. Özel araçları olmayan veya kullanamayan engelli bireyler, sağlık hizmetlerine ulaşmakta ciddi zorluklar yaşamakta ve bu durum, tedavi süreçlerinin aksamasına veya hiç başlayamamasına neden olabilmektedir.
- 3. Mali Engeller:** Sağlık hizmetlerinin maliyeti, engelli bireyler ve aileleri için önemli bir yük oluşturabilmektedir. Özellikle sürekli tedavi, ilaç kullanımı, tıbbi cihaz ve özel bakım gerektiren durumlarda, sağlık harcamaları aile bütçesini zorlayabilmekte ve bazı engelli bireylerin gerekli sağlık hizmetlerine erişimini engelleyebilmektedir. Devletin sağladığı desteklerin yetersizliği veya karmaşık başvuru süreçleri de bu mali engelleri artırabilmektedir.
- 4. Bilgi ve İletişim Engelleri:** Sağlık kuruluşlarında sunulan bilgilerin engelli bireylerin anlayabileceği formatlarda olmaması (örneğin, işitme engelliler için işaret dili tercümanı veya yazılı iletişim araçlarının olmaması, görme engelliler için sesli veya Braille formatında bilgi materyallerinin bulunmaması, zihinsel engelliler için sadeleştirilmiş dil kullanımının olmaması) etkili iletişimi engellemekte ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanmayı zorlaştırmaktadır. Randevu sistemleri, tetkik süreçleri ve tedavi yöntemleri hakkında yeterli ve anlaşılır bilgiye erişimin kısıtlı olması da önemli bir sorundur.
- 5. Tutumsal Engeller:** Sağlık personelinin engelli bireylere yönelik olumsuz tutumları, önyargıları ve bilgi eksiklikleri, bu bireylerin sağlık hizmetlerinden memnuniyetini ve hizmetlere güvenini olumsuz etkileyebilmektedir. Engelli bireylerin ihtiyaçlarına duyarız yaklaşım, iletişim kurmada isteksizlik veya yetersiz bilgi sahibi olma gibi durumlar, engelli bireylerin sağlık hizmetlerine başvurmadan çekinmelerine veya aldıkları hizmetten tatmin olmamalarına neden olabilmektedir.

4.2. Sağlık Hizmetlerinin Kalitesindeki Sorunlar:

Sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması tek başına yeterli değildir. Bu hizmetlerin engelli bireylerin özel ihtiyaçlarına uygun, kaliteli ve kapsayıcı olması da büyük önem taşımaktadır:

1. **Engelliliğe Özgü Uzmanlık Eksikliği:** Birçok sağlık kuruluşunda, farklı engel gruplarının özel sağlık ihtiyaçlarına yönelik uzmanlaşmış personel ve birimlerin yetersizliği görülmektedir. Örneğin, otizmli bireylerin muayenesi ve tedavisi için özel eğitim almış personel ve uygun ortamların olmaması, bu bireylerin ve ailelerinin zorlu deneyimler yaşamasına neden olabilmektedir. Benzer şekilde, nadir görülen engellilik durumlarına sahip bireyler için de uzmanlaşmış sağlık profesyonellerine erişim sınırlı olabilmektedir.
2. **Koordinasyon ve Bütünleşik Bakım Eksikliği:** Engelli bireylerin sıklıkla farklı uzmanlık alanlarından birden fazla sağlık profesyoneli tarafından takip edilmesi gerekebilir. Bu süreçte, farklı hekimler ve birimler arasındaki koordinasyonun yetersizliği, tanı ve tedavi süreçlerinde gecikmelere, tekrarlara ve hatta yanlış uygulamalara yol açabilmektedir. Bütünleşik bir bakım yaklaşımının olmaması, engelli bireylerin sağlık ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmasını engelleyebilmektedir.
3. **Rehabilitasyon ve Destekleyici Hizmetlere Erişim Kısıtlılığı:** Engelli bireylerin fonksiyonel kapasitelerini artırmak, bağımsızlıklarını desteklemek ve yaşam kalitelerini iyileştirmek için hayati öneme sahip olan fizik tedavi, ergoterapi, konuşma terapisi, psikolojik danışmanlık ve sosyal destek hizmetlerine erişimde ciddi kısıtlılıklar yaşanmaktadır. Bu hizmetlerin yetersiz sayıda sunulması, uzun bekleme süreleri ve maliyetleri, engelli bireylerin potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmelerini engellemektedir.
4. **Ruh Sağlığı Hizmetlerine Yetersiz Erişim:** Engelli bireyler, engellilik durumlarının getirdiği psikolojik ve sosyal zorluklar nedeniyle ruh sağlığı sorunları yaşama açısından daha yüksek risk altındadır. Ancak, bu bireylerin ihtiyaç duydukları nitelikli ruh sağlığı hizmetlerine erişimleri

genellikle yetersiz kalmaktadır. Ruh sağığı uzmanlarının engellilik konusundaki bilgi ve deneyim eksikliği, uygun terapi yöntemlerinin uygulanmasını zorlaştırabilmektedir.

5. Teknolojik Destek ve Yardımcı Cihazlara Erişimdeki Zorluklar:

Engelli bireylerin günlük yaşam aktivitelerini kolaylaştıran, bağımsızlıklarını artıran ve sağık sorunlarının yönetiminde önemli rol oynayan tekerlekli sandalyeler, işitme cihazları, protez ve ortezler gibi yardımcı cihazlara erişimde bürokratik engeller, uzun bekleme süreleri ve yüksek maliyetler önemli sorunlar yaratmaktadır. Bu cihazların teminindeki zorluklar, engelli bireylerin yaşam kalitesini ve toplumsal katılımını olumsuz etkilemektedir.

4.3. Çözüm Önerileri: Erişilebilir ve Kaliteli Sağık Hizmetleri İçin Yol Haritası:

Engelli bireylerin sağık hizmetlerine erişimini ve aldıkları hizmetin kalitesini artırmak için çok yönlü ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir:

- 1. Evrensel Tasarım İlkelerine Uygun Sağık Kuruluşları:** Tüm sağık kuruluşlarının, engelli bireylerin bağımsız ve güvenli bir şekilde erişebileceğı şekilde yeniden düzenlenmesi veya inşa edilmesi gerekmektedir. Rampalar, uygun genişlikte kapılar ve koridorlar, erişilebilir asansörler ve tuvaletler, görme engelliler için hissedilebilir yüzeyler ve Braille alfabesiyle bilgilendirme materyalleri standart hale getirilmelidir.
- 2. Erişilebilir Ulaşım İmkanlarının Sağlanması:** Engelli bireylerin sağık kuruluşlarına rahatça ulaşabilmeleri için uygun toplu taşıma araçlarının sayısının artırılması ve mevcut araçların erişilebilir hale getirilmesi zorunludur. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan engelli bireyler için özel ulaşım çözümleri geliştirilmelidir.
- 3. Mali Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi:** Engelli bireylerin sağık harcamalarını karşılamalarına yönelik devlet destekleri artırılmalı ve başvuru süreçleri basitleştirilmelidir. Tıbbi cihaz ve

yardımcı cihazların temini için özel bütçe ayrılmalı ve bu cihazlara erişim kolaylaştırılmalıdır. Sağlık sigortası kapsamının engelli bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde genişletilmesi de önemlidir.

4. **Erişilebilir Bilgi ve İletişim Kanallarının Oluşturulması:** Sağlık kuruluşlarında sunulan tüm bilgilerin, farklı engel gruplarının anlayabileceği formatlarda sunulması sağlanmalıdır. İşitme engelliler için işaret dili tercümanı veya yazılı iletişim araçları bulundurulmalı, görme engelliler için sesli veya Braille formatında bilgi materyalleri hazırlanmalı, zihinsel engelliler için sadeleştirilmiş dil kullanılmalıdır. Randevu sistemleri ve diğer süreçler hakkında kolay anlaşılır bilgiler sunulmalıdır.
5. **Sağlık Personelinin Eğitimi ve Farkındalığının Artırılması:** Tüm sağlık personelinin, engelli bireylerin hakları, ihtiyaçları ve iletişim kurma yöntemleri konusunda düzenli ve kapsamlı eğitimler alması sağlanmalıdır. Empati, saygı ve ayrımcılık karşıtı tutumların geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
6. **Engelliliğe Özgü Uzmanlık Alanlarının Geliştirilmesi:** Tıp fakültelerinde ve diğer sağlık eğitimi kurumlarında engelliliğe özgü uzmanlık alanlarının oluşturulması ve mevcut uzman sayısının artırılması gerekmektedir. Farklı engel gruplarının özel sağlık ihtiyaçlarına yönelik multidisipliner yaklaşımların geliştirilmesi teşvik edilmelidir.
7. **Koordinasyon ve Bütünleşik Bakım Sistemlerinin Kurulması:** Engelli bireylerin farklı sağlık profesyonelleri arasındaki takip süreçlerinin etkin bir şekilde koordine edilmesi için merkezi bir sistem oluşturulmalıdır. Bütünleşik bakım yaklaşımları benimsenerek, engelli bireylerin tüm sağlık ihtiyaçlarının bir arada değerlendirilmesi ve yönetilmesi sağlanmalıdır.
8. **Rehabilitasyon ve Destekleyici Hizmetlerin Yaygınlaştırılması:** Fizik tedavi, ergoterapi, konuşma terapisi, psikolojik danışmanlık ve sosyal destek gibi rehabilitasyon hizmetlerinin sayısının artırılması,

bu hizmetlere erişimin kolaylaştırılması ve maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Toplum temelli rehabilitasyon modellerinin geliştirilmesi de önemlidir.

9. Ruh Sağlığı Hizmetlerine Erişimin Kolaylaştırılması: Engelli bireylerin ruh sağlığı ihtiyaçlarına yönelik uzmanlaşmış ruh sağlığı profesyonellerinin sayısı artırılmalı ve bu hizmetlere erişim coğrafi ve ekonomik olarak kolaylaştırılmalıdır. Ruh sağlığı hizmetlerinin diğer sağlık hizmetleriyle entegrasyonu sağlanmalıdır.

10. Teknolojik Destek ve Yardımcı Cihazlara Erişimde Kolaylık Sağlanması: Yardımcı cihazların temini için bürokratik süreçler azaltılmalı, bekleme süreleri kısaltılmalı ve mali destekler artırılmalıdır. Teknolojik gelişmelerin engelli bireylerin yararına kullanılmasına yönelik araştırmalar teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, engelli bireylerin sağlık hizmetlerine eşit, erişilebilir ve kaliteli bir şekilde ulaşması, onların temel bir insan hakkıdır. Bu hakkın hayata geçirilmesi için tüm paydaşların (devlet, sağlık kuruluşları, sivil toplum örgütleri, sağlık profesyonelleri ve toplumun geneli) iş birliği içinde çalışması gerekmektedir. Ancak bu sayede, engelli bireylerin sağlık sorunları etkin bir şekilde yönetilebilir, yaşam kaliteleri artırılabilir ve toplumsal hayata tam ve etkin katılımları desteklenebilir. Unutmamalıyız ki sağlıklı bir toplum, tüm bireylerinin sağlık hakkını güvence altına alan bir toplumdur.